

LIBRIS | We know
books
LIVIU DĂRJAN

PUBLICISTICA
la
SĂCELE
și
ASTRA
„Frații Popea”

- Studiu monografic -
cu un Cuvânt înainte de Eduard HUIDAN
Ediția a II-a, revizuită și adăugită

Săcele
2023

Presa, ca martor al istoriei	9
Preliminarii.....	11
Frământări ale începuturilor cuvântului scris la Satulung.....	17
VICTOR TUDORAN - întemeietorul publicisticii la Săcele	28
Fascinație și incertitudine	34
Prezența săcelenilor în patrimoniul spiritualității românești	38
Cultura de masă între aspirații și realitate	50
Mens sana in corpore sano	57
Posibile repere ale literaturii artistice	61
Creația, mentalitatea și obiceiurile la mocanii săceleni	70
<<CRONICA MĂRUNTĂ>> cu problemele ei mari	78
Continuitate la chemarea ... „IZVORULUI”.....	87
Trecut-au, cu împliniri, anii	116
INDEX al colecțiilor (autori și titluri)	119
Bibliografie	178
Publicistica la Săcele... Ediția a II-a, revizuită și adăugită 2023	181

Presă, ca martor al istoriei

Ne-am obișnuit, în aceste vremuri tulburi să tot auzim că presa este cauza tuturor relelor, politicienii de doi bani, îmbogățiți tranziției, personajele groțești, împopoțonate cu titluri științifice și universitare cumpărate, condamnând vehement publicațiile care mai încearcă să își îndeplinească menirea, de cîine de pază al societății, de modelatoare ale conștiințelor și, tot mai puțin, de slujitoare ale culturii naționale. În acest context, întreprinderea profesorului Liviu Dârjan, care a elaborat un studiu complex, întins pe o mare perioadă de timp, de la începuturile presei din Săcele pînă la publicațiile care apar astăzi pe aceste plaiuri, pare un act de curaj, un pariu riscant. La Săcele, veche vatră de cultură românească, actul de cultură s-a aflat, mereu, la mare cinste, oamenii acestor locuri avînd conștiința că numai prin apropiere de cuvîntul scris, prin cultivarea limbii, a tradițiilor specifice zonei, pot străbate cu fruntea sus prin vremuri potrivnice, fără a risca să își piardă legătura cu rădăcinile, cu ființa națională. Publicistica săceleană este una de excepție, bogată în ceea ce privește numele de prestigiu ce semnează în revistele apărute aici, nu rareori cu mari sacrificii și chiar cu pericole nebănuite astăzi, o cercetare atentă a ei furnizînd o viziune de ansamblu a unei tulburătoare istorii. Liviu Dârjan s-a aplecat, încă din 1986, cînd a prezentat primul studiu asupra publicisticii săcelene, cu rigoare științifică dar și cu o inimă largă, de săcelean, asupra scrierilor înaintașilor dar și asupra articolelor apărute în seriile noi ale revistelor din această zonă. Observațiile domniei sale sînt corecte, structurarea lucrării dovedind o documentare de Sisif. Capitolele, dintre care enumerăm, spre exemplu, „Frămîntări ale începuturilor cuvîntului scris la Satulung”, „Prezența săcelenilor în patrimoniul spiritualității românești”, „Cultura de masă între aspirații și realitate”,

„Cronica măruntă cu problemele ei mari”, „Continuitate la chemarea IZVORULUI” cuprind o adevărată monografie, inedită, din perspectiva presei, cu oameni și fapte, o mostră a ceea ce rămîne în colecțiile ziarelor, pentru generațiile care urmează. De altfel, autorul nu ezită să precizeze că această cercetare se adresează generațiilor tinere, în care este necesar să reînviem virtuțile străbune, care trebuie să cunoască trecutul pentru a construi viitorul pe care ni-l dorim cu toții. Săcelele, loc binecuvîntat de veche vatră românească, și-a păstrat și transmis și prin publicistică originalitatea, harul de ctitor cultural, calitățile de excepție ale locuitorilor săi, cumpătarea, hărnicia, cinstea, spiritul întreprinzător și, mai presus de toate, patriotismul fierbinte. Cu un aparat critic impresionant, cu o forță de sinteză rezultată dintr-un temeinic exercițiu intelectual, cu un spirit de observație fin, Liviu Darjan reușește să dea săcelenilor și nu numai un exemplu, pentru că lucrarea prezintă interes în primul rînd pentru cercetătorii istoriei literaturii române și ai presei românești dar și pentru publicul larg, o operă de referință, în care nu se regăsește numai un panoramic sec a ceea ce a fost și vrea să fie în continuare publicistica din Săcele, ci însuși spiritul care a însuflețit și îmbărbătat, rodind admirabile fapte de cultură, pe mocani și pe urmașii lor. Rămîne ca actuala generație și cele care vor veni să desăvîrșească ceea ce, adeseori cu inimaginabile sacrificii și cu o imensă generozitate au ctitorit înaintașii, să facă din presa săceleană un martor obiectiv al istoriei acestor plaiuri, o istorie zbuciumată, care a născut oameni de nădejde pentru Țară.

Eduard HUIDAN

Preliminarii

Încercarea de față, fără a avea pretenția tratării exhaustive a temei care ne preocupă de mai mult timp, vine să concretizeze un studiu monografic cu pronunțat caracter diacronic. Așa se face că, la Simpozionul „CORESIANA”, organizat de către Societatea de Științe Filologice din România, la Brașov, în 27-28 octombrie 1986, prezentăm asistenței comunicarea intitulată „Permanențe ale spiritualității românești în presa săceleană de acum o jumătate de veac”.

Preocuparea noastră de atunci, văzută și ca o tentativă de pionierat pe plan local, s-ar putea recomanda și ca o modestă contribuție la o posibilă „Istorie comentată a publicisticii de atitudine”, văzută într-o manieră selectivă și obiectivă, fără acele nedorite prejudecăți ce-ar putea impieta asupra utilității unui asemenea demers. Este cunoscut că mai ales începând cu perioada imediat următoare sfârșitului primului război mondial, apar la noi o mulțime de ziare și reviste „regionale”, cu un conținut, în cele din mai multe cazuri, eterogen și suficient de îndoielnic sub raportul valorilor promovate. Multe dintre aceste „ambitioase” publicații dispar însă tot atât de repede după cum au și apărut.

A scoate în evidență eforturile unor oameni tineri, onești și înzestrați, dintr-un trecut nu atât de îndepărtat, ni se pare a fi o datorie de onoare și un tribut plătit recunoștinței față de aceia care au pus bazele comunicării scrise, editând cu mari eforturi și sacrificii reviste de largă audiență care apăreau pentru prima oară în ținuturi unde vremelnicii stăpânitori ai epocilor de cazne și umilințe nu îngăduiau așa ceva. Au căzut imperii, s-a vărsat sânge pentru ca reunirea neamului să facă posibilă exprimarea liberă. Scopul urmărit de noi este, în primul rând, documentarea cititorului de astăzi. În special, paginile acestei cărți se adresează generației tinere de care mă simt legat, nu numai prin natura profesiei, dar mai ales prin

sprijinul și iubirea datorate acesteia. Am observat că avem mulți tineri dornici să cunoască înfăptuirile generațiilor anterioare în domeniul publicistic. Din păcate, multă vreme, lor li s-a refuzat acest drept din motive politice sau de altă natură.

Dincolo de unele „interpretări” de diferite nuanțe și coloraturi, cartea de față este un act de cinstire a vetrei săcelene, a tuturor spiritelor luminate care au văzut lumina în preacinstitele case ale mocanilor de aici.

Situate în imediata apropiere a Brașovului cultural, cunoscut prin renumita sa deschidere spre înflorirea meșteșugurilor și comerțului, așezările săcelene prezintă caracteristici proprii care le conferă un anume specific ademenitor, ceva ce le dă o aură de individualitate de neconfundat.

După cum se știe, existența acestui ținut mioritic de la cotul Carpaților Răsăriteni este foarte veche.

Prima mențiune, a câtorva dintre satele săcelene, datează din anul 1366¹ iar amănunte cu privire la dezvoltarea ulterioară a acestor așezări au făcut și, probabil, vor mai face obiectul cercetărilor efectuate de către specialiștii în materie.

Vechea așezare din inima țării, cu cele șapte sate: Baci, Turcheș, Cernatu, Satulung, Tărlungeni, Zizin și Purcăreni, a supraviețuit în furtunile istoriei și a rămas dintodeauna un izvor de simțire și de păstrare a specificului românesc în toată eleganța mărturiei sale peste ani.

Dacă cineva ar avea „curiozitatea” să afle care este vârsta mocanilor săceleni, n-ar găsi alt răspuns mai potrivit decât acela că ei, stăpânii locului, sunt de-o seamă cu brazii care le-au cinstit și ocrotit verticalitatea în timp.

Prin viața aspră dar cinstită și curată pe care au dus-o, practicând de când se știe fenomenul transumanței, fiind părtași la încercări de tot felul, mocanii săceleni au simțit mereu alături și au avut conștiința că sunt una cu frații lor din „Țară”, că împreună cu ei

¹ vezi Dr. Florin Salvan și Dr. Florea Costea: „Civilizație și continuitate românească în Țara Bârsei”, Editura Oriental Latin, 1999, pag. 92-93 și 213

au ridicat și apărât sălașuri traînice, asemenea unui arc peste timp. Portul graiul și obiceiurile au avut acel „ceva” comun care i-a deosebit, apropiindu-i. Nici o graniță impusă artificial nu-i putea despărți, fiind din același aluat plămădiți. Înainte mergători ai unității românilor, „... Pentru ei granița despărțitoare de frați nu exista. Când frunzele se răreau în codru, când traiul în munți era imposibil, turmele începeau să coboare, luând drumul Bărăganului, Dobrogei sau Basarabiei, și nu sunt rare cazurile când mânați de trebuințele turmelor ajungeau chiar în Crimeea...” arată în studiul¹ său unul dintre apropiații începuturilor presei la Săcele.

Stăpânitori destoinici ai plaiurilor „Țării”

Acești viteji rătăcitori dar, în același timp, statornici ziditori de neam, au fost cei mai importanți stâlpi care au ținut mereu trează conștiința unității și originii noastre comune, frumusețea și mlădirea limbii române, poate darul cel mai de preț ce l-am moștenit de la ei. O cercetare atentă a lexicului din sfera păstoritului ne conduce la observația că „... În adevăr nu găsim nici un cuvânt esențial și indispensabil care să nu fie de origine latină...”²

Oierii săceleni erau oameni înstăriți și cu dare de mână. Cu galbenii câștigați și-au sporit avutul și mulți dintre ei au înțeles un

¹ vezi Al. Stroe-Militaru: „Păstoritul mocanilor săceleni în Țara Românească”, V.S., februarie 1930, nr.2, pag.1

² apud Ștefan Meteș: „Păstori ardeleni în principatele române”, pag.7.

lucru esențial; anume acela că e deosebit de profitabil să-și dea odraslele la învățătură, să urmeze școli mari și importante, pentru ca băieții lor să se lumineze atât aici cât și în străinătate, așa încât, în final, să-și poată sluji cinstit neamul din mijlocul căruia s-au ridicat cu osârdie.

O astfel de judecată și de înțelegere a lucrurilor este mereu progresistă și particularizează Săcelele oferindu-le un loc de cinste în cultură și în spațiul spiritualității românești. Din satele mocanilor săceleni s-au ridicat intelectuali de seamă.

Mulți dintre ei și-au desăvârșit studiile în țări de renumită civilizație ca: Germania, Franța, Belgia sau Italia. Apoi, lucru deosebit de pozitiv, aceștia s-au întors aici activând, mai ales la Cluj, spre ridicarea țării de curând reîntregită în hotarele ei firești.

Nu e de mirare că, pe tot cuprinsul Ardealului, se disting doar câteva, le-am numi „Insule de românită cultivată” care au dat spiritualității noastre numeroși intelectuali de marcă, profesori universitari și academicieni, în diverse domenii de activitate.

Acestea ar fi, în opinia noastră oarecum subiectivă, Ținutul grăniceresc al Năsăudului, Blajul, Săliștea Sibiului, Beiușul, Branul și Săcelele împreună cu Dârstele Brașovului. Cercetătorul de azi, cu ochiul său grăbit și ademenit de tehnici moderne, se apleacă totuși cu emoție asupra filelor îngălbenite de vreme ale colecțiilor de ziare și reviste, descoperind în acest univers o activitate publicistică nu neapărat subsumată celei din epocă.

La Săcele, strădania a pornit din partea unui grup restrâns de tineri, cu preocupări din cele mai diferite, dar unanimi convinși că trecutul răvășit de lupte, modeste izbânzi și numeroase sacrificii, merită să fie oferit drept exemplu contemporanilor dornici de a-și îmbunătăți situația materială în vremuri de nesiguranță atât pentru destinul lor, cât mai ales al urmașilor.

Tinerii de care aminteam erau harnici și entuziaști, puțin visători, dar în totalitate ei urmăreau finalități progresiste coroborate cu intenții dintre cele mai oneste și altruiste.

Într-un climat nesigur, când revistele repede „străluceau” și tot atât de repede nu se mai auzea nimic de ele, cele două publicații românești, apărute într-o vestită comună cum a fost Satulungul Săcelilor, au promovat o notă specifică în peisajul publicistic de-atunci, croindu-și drumul prin programe, după cum vom vedea, care aveau meritul de a scruta esența fenomenelor și de a anticipa meandrele viitorului.

Mulți sunt de acord că principalul scop al revistelor săcelene era acela „... de a strânge unitatea românilor săceleni de pretutindeni, de a publica materialul necesar alcătuirii unei ample monografii a vieții săcelene din trecut și de a oglindi în același timp, contemporaneitatea ...” Lucrul acesta îl întâlnim într-o mențiune¹ făcută într-o lucrare (n.n. rămasă în manuscris) apărută pe plan local prin anii '70 ai secolului trecut.

Încercarea tinerilor săceleni de-altfel izbutită și cu ecouri evidente, se pare că a fost și singura de acest fel în Țara Bârsei.² Se remarcă zelul cu care cei chemați să răspundă de actualitatea și exactitatea informației o fac conștiincios, iar când greutățile le ridică opreliști, majoritatea colaboratorilor au caractere de o rară probitate și aleasă competență profesională.

Deoarece revista „Plaiuri Săcelene” a continuat de drept revista „Viața Săceleană”, părerea noastră este că putem vorbi, fără teamă de a mai oscila în viitor cu privire la o eventuală revenire la numele inițial, de un singur nume: „PLAIURI SĂCELENE” care s-a impus definitiv.

În primul rând trebuie știut că aceia care au condus revista au respins, din capul locului, compromisul de oriunde ar fi venit acesta. În al doilea rând, cuvântul scris și tipărit cu greu de „forțele” unei publicații locale, ce se menținea extrem de greu din punct de vedere financiar, avea menirea de a insufla dragoste și respect pentru locurile natale tuturor acelora ce-și aveau obârșia aici. De asemenea,

¹ vezi: Biblioteca Municipală Brașov, „Plaiuri săcelene”- Indice bibliografic, întocmit de Repanovici Lenuța, inv. nr. 255,567, pag. 4 și urm.

² idem, op. cit.

adeseori era exprimată dorința de a trăi într-un viitor mai bun și mai sigur , pe măsura profilului moral, hărniciei și curajului dovedit, calități recunoscute ale oamenilor de prin partea locului.

Revistele care au apărut în mediul rural, la Satulung (Săcele), acum aproape trei sferturi de veac, se constituie aproape „unice” documente de epocă. Ele atrag în coloanele lor colaboratori destoinici și fideli, indiferent că aceștia locuiau la Săcele sau prin alte părți ale țării.

Se publică materiale interesante prin diversitatea lor și, pe alocuri, chiar pitorești; umorul de bună calitate fiind încurajat de redactorii revistei. Unul dintre obiectivele studiului de care ne ocupăm este și acela de a urmări și de a scoate în evidență factorii determinanți, în primul rând de ordin cultural și social, care au contribuit la menținerea și îmbogățirea gradului de receptivitate și cunoaștere propriu comunității de la Săcele.

Vom căuta să fixăm locul și rolul strădaniilor de ridicare culturală și de menținere a tezaurului tradițiilor și simțirii românești pe aceste pământuri binecuvântate ce Dumnezeu, locuite neîntrerupt de numeroșii români, mocani chibzuiți și statornici¹ în păstrarea nealterată a legii strămoșești, în dorința neostoită de progres, lumină a cărții și bunăstare, înțelegere cu cei de o altă limbă sau credință, toate acestea fiind constante ale acelora care au străjuit aceste permanent proaspete și primitoare plaiuri.

¹ cf. N. Iorga: „Istoria poporului Românesc, ediție îngrijită de Georgeta Penelea, Ed. Științifică și Enciclopedică, Buc., 1985, pag. 131

Frământări ale începuturilor cuvântului scris la Satulung

Între anii 1930 și 1940 au apărut în localitatea Satulung (Săcele) – la numai câțiva kilometri de Brașov - revistele „Viața Săceleană” și „Plaiuri Săcelene”, considerate a fi primele publicații tipărite, la noi, în mediul rural.¹ În evoluția lor, acestea cunosc o traiectorie sinuoasă marcată de evidente căutări și privațiuni ce aveau să definească, până la urmă, atât profilul asumat cât mai ales scopul urmărit prin înființarea și editarea lor timp de aproape un deceniu, după cum vom vedea.

„Viața Săceleană” apare de la început lunar sub conducerea unui comitet. Secretar de redacție este un tânăr de numai 20 de ani, Victor Tudoran. Alături de el se află, la început, profesorul Al. Stroe – Militaru, unul dintre principalii coordonatori ai publicației săcelene.

Din comitetul de conducere mai făceau parte Romulus Cârnu, Ion Ghelase și Dumitru Lepedeanu. Începând cu 1 ianuarie 1930, revista apare – fără întrerupere – până la 31 mai 1932. Va cunoaște în acest interval 14 apariții, ținând cont de faptul că unele numere sunt grupate în două, trei sau chiar patru luni. De exemplu: nr. 1, 2, 3-4, 5-6-7, 8, 9-10, 11-12 apar în anul 1930; nr. 1-2, 3-4, 5-6, 7-8, 9-10-11-12 în anul 1931; iar nr. 1-3 și 4 apar în anul 1932.

Odată cu nr.1 revista se subintitulează „Revistă literar – culturală”, apoi începând cu nr. 5-6-7 „Revistă cultural informativă” iar în cele din urmă, nr. 9-12, „Revistă de cultură și cercetări regionale”.

Începând cu anul III (1932) revista va fi îngrijită de Despărțământul „ASTRA – Săcele”. Sunt etape de căutări și

¹ vezi „Dicționar al presei literare românești (1790-1982), publicat de I. Hangiu, Ed. Științifică și Enciclopedică, Buc. 1987, pag. 240